

Д.е.н., Горбонос Ф.В., к.е.н. Павленчик Н.Ф., Корчинський І.О.

Львівський національний аграрний університет

РОЗДРІБНА ТОРГІВЛЯ, ЯК СКЛАДОВА ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Анотація. *Аналізуються показники функціонування підприємств мережі роздрібної торгівлі на ринку, з'ясовано основні організаційно-економічні функції та розкрито її роль і значення у просуванні сільськогосподарської продукції.*

Ключові слова: *сільськогосподарський виробник, ринок, ефективність, інфраструктура, реалізація, торгова мережа, магазини.*

І. Вступ.

Основою і підґрунтям ринку сільськогосподарської продукції є його інфраструктура, завдяки якій здійснюється рух продукції від виробників до споживачів. Від рівня розвитку її елементів та стану їх функціонування адекватно залежить формування найкоротшої схеми просування товарів в часі і просторі і, відповідно, рівень трансакційних витрат та збереження обсягів і якості продукції.

Складові інфраструктури є зв'язуючими елементами, що забезпечують кінцеву фазу обміну у формі купівлі-продажу товарів. Її основна функція це сприяння товаровиробникам у доведенні продукції до споживачів і забезпечення ефективної її реалізації. В умовах глибокого суспільного поділу праці, вона виконує підготовчу і комерційну роль, забезпечуючи достатнє розміщення товарів на місцевому, регіональному та національному рівнях необхідних для задоволення попиту споживачів.

Завершальну стадію процесу товарно-грошового обміну докінчує роздрібна торгівля основною функцією якої є доведення до кінцевих споживачів продовольчих товарів і в процесі якої вони передаються із рук в руки. Від цього руху і розвитку роздрібної торгівлі та діяльності її підприємств значною мірою визначаються обсяги та структура товарообороту.

Проте, розвиток роздрібної торговельної мережі в площині доступності і створення умов привабливості реалізації продовольчих товарів в Україні відбувається, як правило, спонтанно, в міру доступності і бізнесових можливостей окремих власників. Через це на ринку продовольчих товарів ще не достатньо є магазинів сучасних торговельних форматів і дуже мало їх є на регіональному та місцевому рівнях, особливо у сільській місцевості, внаслідок чого відбувається деформація товароруку. Через те, що у містах зосереджено близько 70 % роздрібних підприємств тут відбувається близько 92 % товарообороту і велика кількість жителів сільської місцевості змушена

закуповувати продовольчі та інші товари у містах [1].

II. Постановка проблеми.

В Україні на сьогодні не можна визнати інфраструктуру ринку сільськогосподарської продукції розвинуеною як в інституційному, так і організаційному плані. Практика засвідчує, що більшість існуючих елементів інфраструктури не формують класичну структуру узгодження попиту і пропозиції та визначення репрезентативних ринкових цін і як таких, які стали б надійним засобом створення сталого і вигідного доходу для її виробників. До того ж інфраструктура, як і сам ринок, має неорганізований характер у формуванні структурних підрозділів і їх роботи. І як такої ієрархії в рамках елементів ринкової інфраструктури, щоб складалася якась між ними функціональна залежність, підпорядкованість чи відповідальність не має. Особливо це стосується розвитку роздрібною торгівлі..

За відносно не тривалий час роздрібна торгівля адекватно пережила трансформаційні перетворення відповідно до перетворень української економіки. В наслідок чого виникла тенденція до скорочення оборотних коштів підприємств, що діяли у сфері торгівлі і, особливо у сільській місцевості. Частка продовольчих товарів у загальному обсязі роздрібного обороту скоротилася.

Питанню розвитку роздрібною торгівлі приділено багато уваги у публікації науковців Апопія В.В., Бланка І.О., Голошубовою Н.О., Лігоненка Л.О., Лісіци В.В., Мазаракі А.А. та ін. В їх дослідженнях аналізувалися недоліки і зрушення, що відбулися в період трансформаційних перетворень, зосереджувалася увага на появі нових тенденцій та явищ стану розвитку роздрібною торгівлі, аналізувався процес формування продовольчих ринків тощо. Але не зважаючи на глибину цих досліджень залишаються ще актуальними питання дослідження розвитку і функціонування складових торгової мережі на ринку сільськогосподарської продукції, як елементів його інфраструктури, в плані орієнтації на розширення масштабів їх діяльності.

Метою статті є здійснити аналіз розвитку роздрібною торгівлі на регіональному рівні, визначити роль та місце її окремих елементів у просуванні сільськогосподарської продукції до її споживачів та виявити тенденції і чинник і впливу на рівень товарообороту.

III. Результати.

Стабілізація діяльності елементів інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції, особливо у частині створення надійної мережі роздрібних підприємств, які стали б цивілізованими форматами торгівлі і забезпечували б швидке і прозоре просування товарів до споживачів, є одним із пріоритетних завдань її розвитку. Це обумовлено тим, що сучасна мережа роздрібних підприємств за кількістю і розосередженістю її на місцевості ще достатньою мірою не формує масштабність і організаційну структуру

торгівельних площ, робочих місць на локальному і на регіональному рівні.

Структура роздрібно́ї торгівлі у Львівській області, як і в цілому в державі, є різнопланова та багатомірна і представлена широкою мережею різних торгових підприємств і організацій (рис. 1). Здебільшого вона визначається часткою пріоритетного виду продукції, в якій є потреба і яка доставлена у мережу, а діяльність багатьох її об'єктів визначається рівне ризику і зиску та становищем власників у бізнесі.

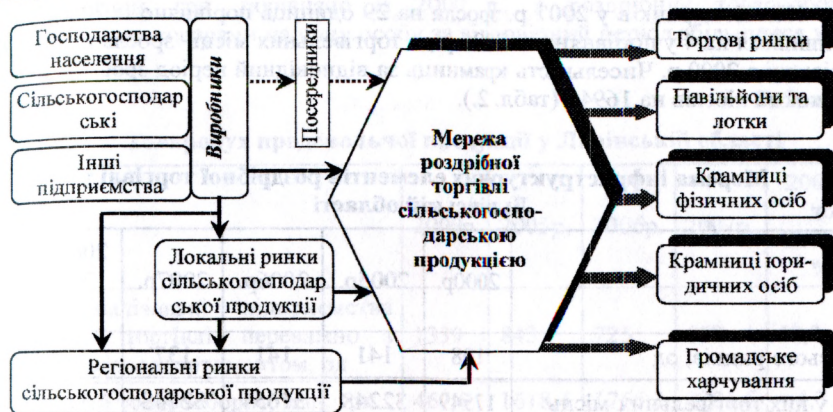

Рис. 1. Рух сільськогосподарської продукції у мережу роздрібно́ї торгівлі

Представлені дані табл. 1. свідчать, що динаміка наявності об'єктів роздрібно́ї торгівлі характеризується строкатістю. У 2007 р. кількість об'єктів роздрібно́ї торгівлі у Львівській області знизилася на 2460 одиниць, у тому числі в містах на 1495 і в селах на 965 (табл. 1).

Таблиця 1.

Наявність об'єктів роздрібно́ї торгівлі у Львівській області

	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2007р. до 2000р., %
Кількість об'єктів роздрібно́ї торгівлі, од.	7254	5180	4958	4794	66,1
у містах	5152	3757	3617	3657	71,0
у сільській місцевості	2102	1423	1341	1137	54,1
Кількість ринків на кінець року	108	141	141	137	126,9
Роздрібний товарооборот, всього, млн. грн.	1820,4	5530,5	6882,9	9472,5	у 5,2 р.
На одну особу, грн.	683	2141	2675	3694	у 5,4 р.
Роздрібний товарооборот продовольчих товарів, млн. грн.	863,1	2056,7	2426,0	3097,5	у 3,6 р.
Індекс фізичного обсягу, %	0	210,1	239,9	310,9	-

Хоча роздрібний товарооборот за досліджуваний період зріс на 7652,1 млн. грн., у тому числі на одну особу у 5,4 рази, проте наявна динаміка об'єктів роздрібної торгівлі, на нашу думку, з одного боку загострює проблему недостатнього кількісного забезпечення підприємствами торгівлі населення, а з іншого зменшення їх кількості є причиною можливого зниження обсягів реалізації сільськогосподарської продукції.

Кількість ринків у 2007 р. зросла на 29 одиниць порівняно із 2000 р., але зменшилася на 4 у порівнянні з 2006 р., а торговельних місць зросла на 15199 у порівнянні з 2000 р. Чисельність крамниць за відповідний період зросла на 2576, палаток та кіосків на 16946 (табл. 2.).

Таблиця 2.

Мережа інфраструктурних елементів роздрібної торгівлі у Львівській області

	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2007р. до 2000р., +,-
Всього ринків, од	108	141	141	137	29
у них торговельних місць	17549	32248	31654	32748	15199
Критих ринків, од	26	25	25	26	-
у них торговельних місць	3088	3125	2877	3013	-75
Крамниці, од	59	1712	2299	2635	2576
Павільйони, од	38	50	50	40	2
у них торговельних місць	1434	1510	1447	1315	-119
Палатки та кіоски, од	991	16001	16724	17932	16946
Криті та відкриті столи, п. м.	13618	13659	12421	12560	-1058
у них торговельних місць	13027	10153	9378	9231	-3796
Середньооблікова чисельність працівників ринків, осіб	1712	1914	1867	1912	200

Проте, кількість торговельних місць має не таку чітку тенденцію до зростання. У 2007 р. їх чисельність зросла всього на 2125 у порівнянні з 2005 р. Темпи зростання кількості торгових місць для забезпечення товаропросування продукції від виробника до споживача є недостатніми. На користь доцільності збільшення кількості торгових місць свідчить те, що виручка з одного торгового місця у 2007 р. була на 56233 грн. вищою проти 2005 р. За умови

рівня виторгу 2005 р. введена в дію у 2007 р. кількість торгових місць забезпечила збільшення товарообороту на 1855,1 млн. грн. або виторг на 1 місце зріс у 13,1 рази.

Важливою умовою покращення руху сільськогосподарської продукції до споживача є розвиток спеціалізованої мережі торгівлі. Це є об'єкти дрібнороздрібної торгівлі: кіоски, палатки, лотки. В цілому роздрібний товарооборот у спеціалізованих підприємствах роздрібної торгівлі у 2007 р. зріс на 248,8 млн. грн. порівняно із 2000 р., а роздрібний товарооборот продовольчими товарами на одну особу за відповідний період збільшився у 3,7 рази (табл. 3).

Таблиця 3.

Товарорух продовольчої продукції у Львівській області

	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2007р. до 2000р., %
Не спеціалізовані підприємства роздрібної торгівлі, переважно з продовольчим асортиментом, од	1339	843	725	659	49,2
Роздрібний товарооборот, млн. грн.	467,6	1618,4	1765,3	2201,6	у 4,7 р.
Спеціалізовані підприємства роздрібної торгівлі продовольчими товарами, од	118	140	165	170	144,1
✓ фруктами і овочами	5	2	3	-	-
✓ хлібом, хлібобулочними та кондитерськими виробами	53	10	9	7	13,2
✓ напої	56	125	145	156	у 2,8 р.
✓ інші види продовольчих товарів	24	3	8	7	29,2
Роздрібний товарооборот, млн. грн.	39,6	106,8	238,7	288,4	у 7,3 р.
Роздрібний товарооборот продовольчими товарами на одну особу, грн.	367	881	1051	1345	у 3,7 р.

У структурі товарообороту спостерігається стійка тенденція до зниження частки виторгу від реалізації продовольчих товарів загальному обсязі (табл. 4).

У 2007 р. названа частка знизилася на 16,7 пункти у порівнянні з 2000 р. Середньорічні темпи зниження частки продовольчих товарів у структурі товарообороту протягом 2000 – 2007 рр. складала 1,42 %. Проте, в розрізі

окремих видів продукції рівень зниження є строкатим. Якщо відхилення частки від реалізації молока та молочних продуктів і яєць у 2007 р. є незначними у порівнянні з 2000 р. і сягають відповідно 0,03 і 0,04 пункти, то у фізичній кількості товарообороту це складає 2841,8 тис. грн., а з виручки від яєць – 3789,0 тис. грн.

Таблиця 4.

Товарна структура товарообороту продовольчими товарами

	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2007р. до 2000р., п
Продовольчі товари	50,63	38,73	36,73	33,97	-16,66
в т.ч.					
- м'ясо та птиця	0,79	1,60	1,48	1,49	0,7
- м'ясо копчене, солене та ковбаси	1,58	1,06	1,02	1,16	-0,42
- молоко та молочні продукти	1,30	1,48	1,26	1,27	-0,03
- яйця	0,32	0,31	0,24	0,28	-0,04
- цукор	0,70	0,36	0,51	0,41	-0,29
- картопля	0,08	0,03	0,07	0,09	0,01
- овочі	0,23	0,51	0,51	0,52	0,29
- плоди та ягоди	0,19	0,79	0,87	0,84	0,65
Не продовольчі товари	49,37	61,27	63,27	66,03	16,66

Це означає, що населенням Львівської області за рівнем закупівельних цін на молоко 2007 р. недоспожито близько 1859,5 тонн. Недоспожито у 2007 р. і близько 14595,5 тис. шт. яєць. Основною причиною є неспроможність інфраструктури забезпечити постачання цих видів продукції до споживача точок роздрібною торгівлі, оскільки товарність реалізації молока складає 31,8 %, а яєць лише 25,1 %.

Разом з тим, спостерігається позитивне збільшення частки реалізації інших видів сільськогосподарської продукції, зокрема м'яса та птиці, овочів плодів та ягід. Так, у 2007 р. частка реалізації м'яса та птиці зросла на 0,7, плодів та ягід – на 0,65, овочів – на 0,29 пункти у порівнянні з 2000 р. Разом з тим, за відповідний період відбулося зниження частки реалізації копчених м'ясних та ковбас на 0,42 і цукру на 0,29 пункти. Зростання частки реалізації картоплі, овочів, плодів та ягід свідчить про підвищення результативності функціонування інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції, оскільки за 2007 р. споживачам поставлено і реалізовано овочів на 11052,2

тонн, а плодів і ягід на 37129,1 тонн більше проти 2000 р.

В реалізації окремих видів продукції з 2001 р. намітилася стійка тенденція до зростання частки продажу непродовольчих товарів. У 2007 р. непродовольчих товарів реалізовано на 27,2 пункти більше, ніж продовольчих (рис. 2.).

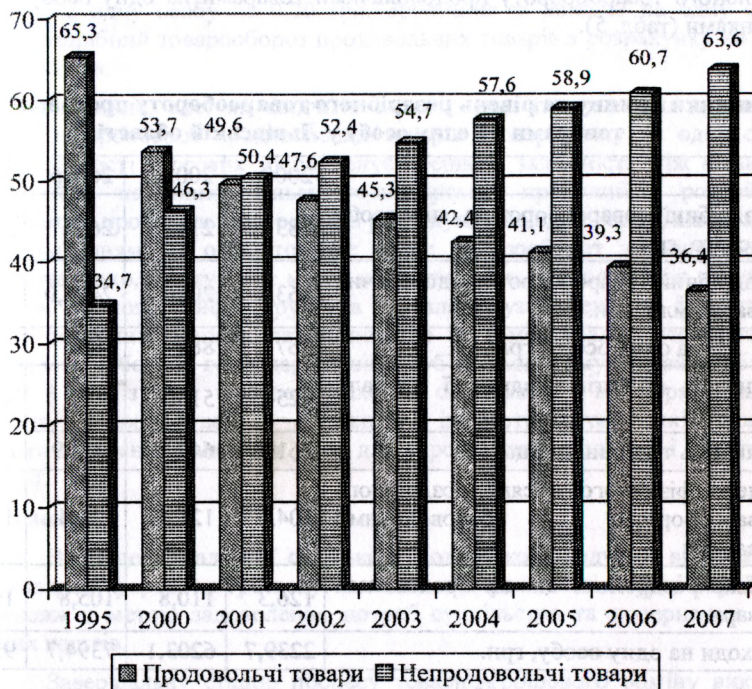

Рис. 2. Динаміка співвідношення реалізації за видами товарів

Таке зростання спричинило, насамперед, стабілізація цін на сільськогосподарську продукцію та невиправданий ріст цін на товари непродовольчого характеру, які в основному є іноземного походження і їх ціна, як правило, була „прив'язаною“ до долара США. З іншого боку зростання доходів населення обумовило можливість виділення більшої частки грошей на придбання непродовольчих товарів.

Найважливішим показником, що характеризує результативність функціонування елементів інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції є величина фізичного обсягу роздрібного товарообороту продовольчих товарів з розрахунку на одну особу. Цей показник залежить від

платоспроможності споживачів, доступності споживачів до ринку, якості продукції тощо. Але найважливішими чинниками виступають наявність і рівень пропозиції та мережа торгових підприємств.

Нами зроблена спроба виявити регресійну залежність між рівнем роздрібного товарообороту продовольчими товарами на одну особу і іншими чинниками (табл. 5).

Таблиця 5.

Чинники впливу на рівень роздрібного товарообороту продовольчими товарами на одну особу у Львівській області

	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.
Роздрібний товарооборот на одну особу – всього, грн.	683	2141	2675	3694
Роздрібний товарооборот продовольчих товарів, млн. грн.	863,1	2056,7	2426,0	3097,5
- на одну особу, грн.	367	881	1051	1345
Кількість об'єктів роздрібно́ї торгівлі, од.	7254	5180	4958	4794
Кількість торгових місць, од.	36148	64749	64379	66874
Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту продовольчими товарами	104,6	121,4	111,4	117,2
Індекс роздрібних цін на продовольчі товари	126,3	110,8	105,8	108,9
Доходи на одну особу, грн.	2239,7	6203,1	7394,7	9335,0

Застосування кореляційного аналізу показало, що рівень роздрібного товарообороту продовольчими товарами на одну особу знаходиться в прямій залежності від кількості об'єктів роздрібно́ї торгівлі:

$$Y = -313,23 + 2,35 X_1 - 3,97 X_2 - 0,20 X_3 + 1,62 X_4 + 0,15 X_5$$

де Y – роздрібний товарооборот продовольчих товарів на одну особу, грн.;

X_1 – кількість об'єктів роздрібно́ї торгівлі, одиниць;

X_2 – кількість торгових місць, одиниць;

X_3 – індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту продовольчими товарами;

X_4 – індекс роздрібних цін на продовольчі товари;

X_5 – доходи на одну особу, грн.

Коефіцієнт множинної кореляції між зазначеними чинниками і результатом складає 1,0 і засвідчує, що зв'язок між ознаками дуже високий. Коефіцієнт при x показує, що зростання кількості об'єктів на роздрібному ринку на одиницю підвищує роздрібний товарооборот продовольчих товарів з розрахунку на одну особу на 2,35 грн. Підвищення індексу роздрібних цін на один відсоток знижує роздрібний товарооборот продовольчих товарів з розрахунку на одну особу на 0,20 грн. Зростання ж доходів на одну особу підвищує роздрібний товарооборот продовольчих товарів з розрахунку на одну особу на 0,15 грн.

Парадоксально, але, як свідчить аналіз, нема позитивного впливу на роздрібний товарооборот продовольчих товарів з розрахунку на одну особу зростання кількості торгових місць. Існує обернена залежність між кількістю торгових місць на ринку сільськогосподарської продукції і роздрібним товарооборотом продовольчих товарів з розрахунку на одну особу, яка показує, що із збільшенням на одне торгове місце товарооборот зменшується на 3,97 грн. Очевидно, що тут має місце недосконалість відносин між окремими елементами ринкової інфраструктури в плані узгодженості формування організації товарних потоків, які відповідно регламентували функціональну позицію їх між собою та господарюючими суб'єктами. Тому в край необхідно розробити й реалізувати комплекс заходів, спрямованих на формування та покращення функціонування елементів інфраструктури, які повинні забезпечити створення належних умов для виробництва продукції і ефективної її реалізації.

Висновки.

1. В процесі реалізації сільськогосподарської продукції відбувається зміна її товарної форми на грошову, шляхом відчуження від праці виробника через продаж з метою задоволення потреб суспільства та повернення йому затрачених коштів.

2. Завершальну стадію процесу товарно-грошового обміну викінчує роздрібна торгівля в процесі якої товари передаються із рук в руки. За видами реалізованих товарів намітилася чітка тенденція до зростання частки продажу непродовольчих. Це спричинено зростанням доходів населення, що обумовило можливість виділення більшої частки грошей на придбання непродовольчих товарів, а також стабілізація цін на сільськогосподарську продукцію та невиправданий ріст цін на товари непродовольчого характеру.

3. Показником, що характеризує результативність функціонування елементів інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції є величина фізичного обсягу роздрібною товарообороту продовольчих товарів з розрахунку на одну особу. Він залежить від платоспроможності споживачів, доступності споживачів до ринку, якості продукції тощо. Проте, найважливішими чинниками виступають наявність і рівень пропозиції та мережа торгових підприємств.

Література:

1. Аполій В.В. Внутрішня торгівля України: напрями структурної перебудови: // Вісник ЛКА. – 2003. – № 4. – С. 38 – 49.
2. Роздрібна торгівля та ресторанне господарство у Львівській області: Стат. збір. / Гол. управління статистики у Львівській області. – Львів, 2008. – 66 с.
3. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами у 2000–2006 рр.: Стат. збір. / Гол. управління статистики у Львівській області. – Львів, 2007. – 57 с.
4. Савошенко А.С. Інфраструктура товарного ринку: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 336 с.